hnu.at.ua/load/mizhnarodna_ naukovo_praktichna_internet_konferencija.13. Робул Ю.В. Холістична концепція ефективності маркетингу / Ю.В. Робул// Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011.- №4. – Т.2.– С. 124-130. 14. Саламацька О.Ю. Дослідження сучасної концепції маркетингу // О.Ю. Саламацька // Європейський вектор економічного розвитку. – 2011. – №2 (11). – С. 210 – 216. 15. Следзь С. Раніше підручники з маркетингу – нині музейні експонати // Дзеркало тижня. – № 20 (599). – 2006. 16. Унарова Я.Н. Применение современной концепции маркетинга в кооперативных предприятиях / Я.Н.Унарова // Казанская наука (Сборник статей). – Казань: Изд-во Казанский Издательский Дом, 2009. – №1. – С. 293–298. 17. Уфимцев Р. Интрамаркетинг, холистический маркетинг / Р. Уфимцев [Електронный ресурс]. – Режим доступа: www.metaphor.ru. 18. Холістичний маркетинг – Вікіпедія [Електроний ресурс]. Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/. 19. Beinhocker E.D. Origin of Wealth: Evolution, Complexity, and the Radical Remaking of Economics. / Eric D. Beinhocker. – Boston : Harvard Business School Press, 2006. – 530 p. 20. CRM-системи в маркетинговій політиці банку // Маркетинг в Україні. – 2012. – № 4 (73). – С. 18–20.

УДК 502.13:65.012.32

С. І. Лебедевич
Національний лісотехнічний університет України

ПРО ГАЛУЗЕВУ СИСТЕМУ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ

© Лебедевич С.І., 2013

Відображено процес дослідження теоретико-методичних і прикладних аспектів сучасного концептуального підходу до екоменеджменту. Розроблено нову парадигму управління еколого-економічними процесами із забезпеченням оптимального співвідношення між екологічним і економічним механізмами управління. Сформовано теоретичну концепцію екологічного менеджменту, що дає можливість здійснювати весь процес менеджменту на еколого-економічних засадах.

Ключові слова: галузева система екологічного менеджменту, теоретико-методологічні аспекти, концептуальний підхід управління, еколого-економічні процеси, еколого-економічні засади.

S.I.Lebedevych
Ukrainian National Forestry University (UNFU)

ABOUT SEKTORAL ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM COMPANIES

© Lebedevych S.I., 2013

Results of theoretical research process-metodychnyh i applied aspektiv contemporary conceptual approach to Eco. The new paradigm formulated the Department of ecological-economic processes and ensure optimal balance between environmental management and economic mechanism i. Formed teoretytchnu concept of environmental management that enables the whole process of environmental management and economic principles.

Key words: industrial environmental management system, the theoretical and methodological aspects of the conceptual approach, ecological and economic processes, ecological and economic principles.

Постановка проблеми. На сучасному етапі екологічні проблеми економічного розвитку належать до найбільш актуальних. Загострення екологічної ситуації стає все більш відчутним. Екологічна криза є наслідком невідповідності характеру розвитку продуктивних сил суспільно-економічним відносинам, а також ресурсно-екологічними можливостями біосфери.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

На порядок денний вийшла потреба ефективного регулювання комплексного процесу екологізації виробництва, всієї господарської діяльності суспільства з врахуванням фактору екологічної безпеки. Водночас екологізація виробництва вимагає відповідного вдосконалення (реформування) господарського механізму. У країнах Європейського Співтовариства у складі системи управління промисловим виробництвом є підсистема регулювання впливу підприємств на навколишнє природнє середовище – екологічний менеджмент. Проявляється тенденція зацікавленості у проведенні екологічної політики в напрямі добровільного регулювання діяльності підприємств, сприяючи цілеспрямованому зрушенню в поведінці споживача, яке б забезпечувало винагороду компаніям з надійною практикою природоохоронного управління. Набула актуальності потреба впроваджувати екоменеджмент в усі сектори економіки, формувати галузеві системи екологічного менеджменту. Відображення цього процесу є метою даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу методології екоменеджменту покладено залучення у сферу управління, в т.ч. менеджменту, основних положень еколого-економічного вчення, концепції сталого розвитку. Зокрема, розроблено теоретико-методологічні засади і прикладні механізми державної екологічної політики і екологічної діяльності підприємств, принципи, методи екологічно орієнтованого управління і екологічного менеджменту, економічні інструменти екоменеджменту. У цій царині важливі праці таких науковців, як О.Ф. Балацький [1], О.О. Веклич [2], Т.П. Галушкіна [3], З.В. Герасимчук [4], Л.С. Гринів [5], Б.М. Данилишин [6], С.І. Дорогунцов [7], В.А. Євтушенко [8], В.П. Кислий [9], В.С. Кравців [10], О.Є Кузьмін [11], В.О. Лук'янихін [12], Л.Г. Мельник [13], Є.В. Мішенін [14], Н.Ф. Реймерс [15], І.М. Синякевич [16], Ю.І. Стадницький [17], Ю.Ю. Туниця, В.Я. Шевчук [19], А.В. Шегда, В.Г. Шинкаренко та інші.

Під час аналізу останніх досліджень у нашому спеціальному дослідженні було доведено актуальність формування галузевих систем.

Цілі дослідження.Метою статті є розроблення концептуального підгрунтя формування галузевої системи екоменеджменту на основі дослідження теоретико-методологічних і прикладних аспектів сучасного концептуального підходу до екологічного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Розпорядженням Уряду від 17 жовтня 2007 р. № 880-р схвалено Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року. Згідно з Концепцією реалізація національної екологічної політики полягає у стабілізації й поліпшенні екологічного стану території шляхом утвердження національної екологічної політики як інтегрованого фактора соціально-економічного розвитку країни. Передбачено, що реалізація положень Концепції стабілізує та поліпшить стан довкілля до рівня, безпечного для життєдіяльності населення, усуне прямий зв'язок між економічним зростанням та погіршенням стану природного середовища, запровадить систему екологічно збалансованого використання природних ресурсів [20].

На рівні підприємства екологічна політика – це сукупність основних принципів, намірів і зобов'язань підприємства, що створює базу для розроблення власних екологічних цілей і завдань. Екологічна політика є необхідною базою встановлення цілей і завдань організації. Ця політика підлягає періодичній переоцінці, перегляду з тим, щоб вона перетворювала умови, які змінюються, на нову інформацію. Через екологічну політику керівництво підприємства демонструє свою прихильність до екологічних пріоритетів.

Призначення екологічної функції держави – забезпечити науково обгрунтоване співвідношення екологічних і економічних інтересів суспільства, надати необхідних гарантій для реалізації права людини на сприятливе природне середовище, забезпечити умови для виробничо-господарської діяльності. На регіональному рівні в умовах переходу економіки України на шлях сталого розвитку основою діяльності місцевих оргаів державної влади повинна стати нова система управління, яка базується на еколого-економічному механізмі превентивного захисту природного життєвого середовища замість нині діючої неефективної системи фінансування та здійснення природоохоронних заходів після настання негативних екологічних ефектів.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Для зміни нинішнього іміджу України на статус процвітаючої держави потрібно підвищувати конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Проте країна продовжує втрачати свій рейтинг. Це свідчить про недостатню дієвість національної еколого-економічної політики, незадовільний рівень управління економікою країни на еколого-економічних засадах.

Зазначене вище враховано нами у запропонованій якісно новій парадигмі управління еколого-економічними процесами. Вважаємо, що весь процес управління економікою повинен здійснюватись виключно на еколого-економічних засадах із забезпеченням оптимального співвідношення між екологічним та економічним механізмами управління. Тобто не потрібно надалі відокремлювати економічне й екологічне управління. Доцільно всі управлінські рішення приймати в єдиній системі еколого-економічного управління, оцінюючи їх за критерієм максимуму інтегрального еколого-економічного ефекту природокористування. Відповідно до постулатів екологічної економіки, інтегральний еколого-економічний ефект природокористування – це алгебраїчна сума двох різних за формами прояву ефектів: економічного та екологічного (позитивного чи негативного).

Актуальною є проблема впровадження в нашій країні теоретичних напрацювань і практичного міжнародного досвіду щодо екологічного менеджменту. В основі методології екологічного менеджменту нова парадигма менеджменту, згідно з якою у сферу відповідальності входить все, що будь-яким чином впливає на продуктивність організації та результативність її діяльності організації та за її межами, у підконтрольних організації сферах або у сферах, нею не контрольованих.

Єдина система екологічного менеджменту і аудиту (СЕМА) – приклад регулювання забруднення, коли відповідальність і партнерство рівноправні в охороні довкілля, а також ринково орієнтований механізм. СЕМА – це системотвірний елемент ринкового середовища в галузі природоохоронної діяльності і природокористування. За міжнародними стандартами ISO 14000 СЕМА – це частина загальної системи управління, яка містить організаційну структуру, діяльність щодо планування, функціональні обов'язки та відповідальність, досвід, методи, процедури і ресурси для формування, здійснення та вдосконалення екологічної політики із застосуванням екологічного аудиту.

Європарламент і Рада Європи вважають за необхідне широке провадження міжнародної системи екологічного менеджменту (МСЕМ). Дозволено добровільну участь компаній промислового сектора у Програмі співробітництва із впровадження МСЕМ. Загальновизнаним є те, що МСЕМ повинна бути доступною всім організаціям, які впливають на екологію, надаючи їм кошти для управління цими впливами та поліпшення загальних екологічних показників.

Ми розуміємо під екологічним менеджментом сукупність принципів, форм, функцій, методів, прийомів і засобів управління виробничою діяльністю і персоналом організації з метою досягнення високої еколого-економічної ефективності виробництва. Для врахування специфіки функціонування підприємств різних секторів економіки нами введено поняття галузевої системи екоменеджменту.

На наш погляд, галузева система екологічного менеджменту – це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, таких як специфічні для конкретного сектора економіки організаційна структура підприємства і необхідні ресурси та окреслене організаційними регламентами коло відповідальності, управлінські процедури і процеси, метою якої є регулювання впливу на природне життєве середовище і яка грунтується на принципах самоорганізації, синергії й розвитку. При цьому, на нашу думку, конкретні завдання екоменеджменту повинні розв'язуватись як на рівні окремого підприємства, так і з врахуванням всієї сукупності підприємств конкретного сектора економіки, тобто на галузевому рівні. Тобто, у галузевій системі екологічного менеджменту до організації можуть входити як окремі виконавці та колектив конкретного підприємства, так і колектив усього сектора економіки країни зі своїми специфічними професійно-галузевими особливостями.

Принципи побудови системи екоменеджменту характеризують вимоги до її побудови (таблиця) [12]

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Основні принципи, які характеризують вимоги до формування системи екоменеджменту

Принципи	Зміст принципу
Зумовленість функцій екоменеджменту цілями виробництва	Функції екоменеджменту формуються і змінюються не довільно, а відповідно до потреб і цілей виробництва
Прогресивність	Відповідність системи екоменеджменту передовим зарубіжним і вітчизняним аналогам
Перспективність	При формуванні системи екоменеджменту слід враховувати перспективи розвитку організації
Комплексність	Необхідно врахувати всі факти, які впливають на систему управління (зв'язки з вищими органами, договірні зв'язки, стан об'єкта управління тощо)
Оперативність	Своєчасне прийняття рішень з аналізу і вдосконалення системи екоменеджменту, які попереджають або оперативно усувають відхилення
Оптимальність	Багатоваріантне опрацювання пропозицій з формування системи
Простота	Що простіша система екоменеджменту, то краще вона працює. Це виключає спрощення системи екоменеджменту на шкоду довкіллю
Науковість	Розроблення заходів з формування системи екоменеджменту має ґрунтуватися на досягненнях науки в галузі екологічного управління та враховувати зміни законів розвитку суспільного виробництва в ринкових умовах
Автономність	У будь-яких горизонтальних і вертикальних розрізах система екоменеджменту повинна забезпечувати автономність структурних підрозділів або окремих керівництв
Погодженість	Взаємодія між ієрархічними ланками по вертикалі, а також між відносно автономними ланками системи екоменеджменту по горизонталі має бути загалом погоджена з основними цілями організації та синхронізована в часі
Прозорість	Система екоменеджменту повинна мати концептуальну єдність, єдину доступну термінологію, діяльність всіх підрозділів та керівників повинна будуватися на єдиних "несучих конструкціях" (етапах, фазах, функціях) для різних за своїм змістом процесів екоменеджменту

Екологічний менеджмент – це системний підхід до розв'язання екологічних проблем у повсякденній діяльності підприємств та у стратегії їх бізнесу.

До основних функцій екологічного менеджменту належать: [12]

- обгрунтування екологічної політики та зобов'язань;
- планування екологічної діяльності;
- організація внутрішньої та зовнішньої екологічної діяльності;
- управління персоналом;
- управління впливом на довкілля та використання ресурсів;
- внутрішній екологічний моніторинг і екологічний контроль;
- аналіз і оцінювання результатів екологічної діяльності;
- перегляд та вдосконалення екологічного менеджменту.

Сьогодні сформувалася мережа національних і міжнародних стандартів і вимог, що постійно розвивається. Відповідність цим стандартам повинна забезпечуватися підприємствами, якщо вони прагнуть вийти на міжнародні ринки або навіть просто мають намір підтримувати нормальні ділові стосунки з підприємствами і країнами, до яких вони експортують свою продукцію. Цілком реально, що у найближчому майбутньому підприємства не зможуть експортувати продукцію, якщо її буде визнано небезпечною для довкілля (низька здатність до біологічного розкладу, вміст небезпечних речовин тощо) або виготовленою в екологічно не придатних умовах.

Економіка України реформується. Повинна реформуватися й система екологічного управління у напрямку реструктуризації виробництва, приватизації, створення конкурентного середовища і ринкового ціноутворення, корпоратизації, децентралізації та гнучкого нормування й оподаткування.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Ефективність системи екологічного менеджменту (СЕМ) в нашій країні ще мало хто оцінив. Підприємства шкодують кошти на її впровадження. Водночас система екологічного менеджменту не висуває жорстких вимог до підприємства та його діяльності, не декларує необхідність відповідності конкретним екологічним показникам. Підприємство повинно лише діяти у напрямку поліпшення взаємовідносин з суспільством і довкіллям та зобов'язане дотримуватись принципу екологічної прозорості.

Системи екологічного менеджменту розрізняють для різних типів організацій залежно від характеру, масштабів та складності діяльності, продукції та послуг, що надаються. Проте для всіх СЕМ характерним є один і той самий набір основних елементів [21]:

1. Екологічна політика, яка здебільшого оформляється у вигляді Декларації (заяви) про екологічну політику і відображає безумовний намір вищого керівництва організації реалізувати сучасний підхід до екоменеджменту. У Декларації повинні бути визначені найзагальніші цілі природоохоронної діяльності, які встановило для себе підприємство.

2. План або програма дій з охорони довкілля, що містить опис заходів, які підприємство збирається здійснити у поточному році (у наступні роки). Зазначений план або программа фактично "перекладає" екологічну політику підприємства мовою цілей і завдань, визначає дії, необхідні для їх досягнення, встановлює відповідальність конкретних працівників підприємства та передбачає надання необхідних для реалізації програми (плану) людських і фінансових ресурсів.

3. Організаційна структура фіксує розподіл функцій, делегування повноважень і відповідальності за ті чи інші дії. Якщо йдеться про підприємства, які мають по декілька територій або сфер ділової активності, то здебільшого розглядають організаційну структуру як усього підприємства, так і його окремих підрозділів.

4. Інтеграція питань екологічного менеджменту в усі аспекти щоденної діяльності підприємства передбачає процедури "вбудови" природоохоронних заходів у інші складові діяльності підприємства, де повинні розроблятись спеціальні екологічні процедури, які зазвичай детально розглядають у спеціальних інструкціях, що фіксують порядок виконання заходів та дій, необхідних для реалізації плану (програми) дій з охорони довкілля.

5. Коригуючі й превентивні дії спрямовані на ліквідацію фактичних або можливих відхилень від встановлених цілей, завдань, критеріїв і нормативів.

6. Аудити СЕМ для перевірки адекватності й ефективності її впровадження і функціонування.

7. Аналізування СЕМ вищим керівництвом, що є формальною оцінкою вищим керівництвом підприємства стану і адекватності СЕМ стосовно обставин, які змінюються.

8. Внутрішнє розповсюдження інформації та навчання для усвідомлення персоналом, чому і як необхідно виконувати свої функції, пов'язані з охороною довкілля, у контексті їх щоденних службових обов'язків.

9. Зовнішня інформаційна взаємодія і взаємовідносини з населенням прилеглої до підприємства території, щоб інформувати зовнішні зацікавлені сторони про екологічні цілі й результативність природоохоронної діяльності підприємства.

Висновки. Отже, вже є теоретичні напрацювання щодо екоменеджменту. Проте вони недостатньо кореспондуються із запропонованою нами парадигмою управління еколого-економічними процесами, розробленою за результатами проведеного дослідження теоретико-методологічних і прикладних аспектів сучасного концептуального підходу до управління природокористуванням і охороною природного життєвого середовища. Домінує відокремлення системи екологічного менеджменту від загальної системи управління економікою на всіх ієрархічних рівнях. Тому нами сформовано нову теоретичну концепцію екоменеджменту, згідно з якою екологічний менеджмент не відокремлюється від загальної системи управління, а органічно "вбудовується" в структуру системи менеджменту. Ця концепція відрізняється від існуючих тим, що дає можливість здійснювати весь процес менеджменту, розробляти та приймати управлінські рішення на еколого-економічних засадах із забезпеченням належного рівня інтегрального еколого-

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

економічного ефекту природокористування. І все це повинно бути враховано в методології формування галузевої системи екологічного менеджменту для підприємств конкретних секторів економіки. що є предметом подальших наукових досліджень.

1. Балацкий О. Ф. Экономика чистого воздуха / О.Ф. Балацкий. – К.: Наукова думка, 1979. – 320с. 2. Веклич О.О. Механізм впливу екологічних стандартів на конкурентоспроможність / О.О. Веклич// Науковий вісник: зб. наук.-техн. праць / О.О. Веклич. – Львів: НЛТУ України, 2005. – Вип. 15.6. – С. 71–78. 3. Галушкина Т.П. Экологические инструменты екологического менеджмента (теория и практика): [монография] / Т.П. Галушкина. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2000. – 280 с. 4. Герасимчук З.В. Екологічна безпека регіони: [монографія] / З.В. Герасимчук, А.О. Олексюк. – Луцьк: Надстир'я,2007. – 280 с. 5.Гринів Л.С. – Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: [Монографія] / Л.С. Гринів. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 240с. 6. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К.: СОПС НАН Украины, 1999. – 36 7с. 7.Дорогунцов С. Сталий розвиток в управлінні еколого-економічними системами / С. Дорогунцов, А. Федорищева, О Ральчук // Економіка України. – 2001. – №1. – С. 74–83. 8. Эвтушенко В.А. Влияние глобализации на развитие эколого-экономических отношений / В.А. Эвтушенко // Социальные, экономические, политические и психологические последствия глобализации в соврименном обществе: материалы Всеукраинс. научно-практич. конф., (Донецк, 13–14 марта 2003 г.). – Донецк: ДИУ, 2003. – С. 410. 9. Кислый В.П. Экологизация управления предприятием: [монография] / В.С. Кислый, Е.В. Лапин, Н.А. Трофименко. – Сумы: ВТД "Университетская книга", 2002. – 233 с. 10. Кравців В.С. Регіональна економічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації): [монографія] / В.С. Кравців. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2007. – 336 с. 11. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: [навч. посіб.] / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка" (Інф. – вид. центр "Інтелект +" Інституту післядипломної освіти), "Інтелект-захід", 2007. – 384 с. 12. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: принципы и методы: [монография] / В.А. Лукьянихин, Н.Н.Петрушенко. – Сумы: ИТО "Университетская книга", 2004. – 408 с. 13.Методы решения экологических проблем: [монографи я/ ред. Л.Г. Мельник и В.В. Сабодаш]. – Сумы: ОАО "СОТ", изд-во "Козацький вал", 2005. – Вип. 2. – 530 с. 14. Мишенин Е.В. Эколого-экономические проблемы природопользования в лесном комплексе: [монография]/ Е.В. Мишенин. – Сумы:ИПП "Мрия-1" ЛТД, 1998. – 272с. 15. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принцыпы и гипотеза)/ Н.Ф. Реймерс. – М.: Россия Молодая, 1994. – 367 с. 16.Синякевич І.М. Лісова політика: [підручник] / І.М. Синякевич. – Львів: ЗУКЦ, 2005. – 224 с. 17.Стадницький Ю.І. Економічні основи управління оздоровленням навколишнього середовища: автореф. дис. … д-ра екон. наук:спец. 08.08.01 "Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища"/ Ю.І. Стадницький. – Львів, 2001. – 36с. 18. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми / Ю.Ю. Туниця. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 298 с. 19. Шевчук В.Я. Екологічний аудит:[навч. посіб.] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.І. Навроцький. – К.: Вища школа, 2000. – 343 с. 20.Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року/ Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. №880-р//http//Zakon . rada. gov.ua/egi – bin/ Laws/main/egi?nreg=880- 2007-%FO. 21. Руководство по разработке и внедрению системі екологического менеджмента (краткая версия): [ред. П.А. Макеенко, А.А. Никольский]. – М.: Изд-во научного и учебно-методического центра, 2004. – 20 с.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua